

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΛ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΑΧΙΛΛ. Α. ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ

Οι αιώνιες ζωτικές Αρχές, που διέπουνε μια γλώσσα στην ακοίμητη παράδοση μαζί κι' ανανέωσή της, ξεσκεπάζονται χωρίς αμφιβολία από ένα δρόμο διαφορετικό στον Έπιστήμονα κι' από άλλο δρόμο στον Ποιητή.

Ο Ποιητής από την ίδια φύση του κι' αποστολή του ζει άχώριστος από τις Ρίζες του μεγάλου τούτου Δέντρου της Ζωής, που είναι η γλώσσα ενός Λαού, και τις αισθάνεται βαθειά του να ποτίζονται σαν απ' το ίδιο του Αίμα, για ν' αναπτυχθούν, κατά τις περιστάσεις, και να διακλαδωθούν σε μύρια ρήματα, επίθετα, όνόματα, που σ' έναίον κι' αὐθόρμητο Ρυθμό θά εκφράσουνε κάθε φορά, καθώς τὸ Δέντρο της Δωδώνης, τις βαθύτερες κινήσεις της ανθρώπινης δημιουργικής Ψυχής.

Ἄλλ' ἡ συνθετική και συμπυκνωτική δημιουργική αὐτή Ικανότητα τοῦ Ποιητῆ δὲν αποκλείει τὴν ἔρευνα και τὴ μελέτη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ μεγάλου Ποιητικοῦ Φαινομένου, στὰ πιδ καιρία και στὰ πιδ εὐαίσθητα συστατικά του, ἀπὸ τὸν ἀναλυτὴ Έπιστήμονα. Μὲ μόνη διαφορά, πὼς αὐτὴ ἡ ἔρευν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει γόνιμη κι' ἀληθινή, ἀν μέσα και στὸν ἴδιον Έπιστήμονα δὲν ζεῖ ἕνα ἀνάλογο μὲ τὸ «δημιουργικό - ποιητικό», «ἀναλυτικό και δεκτικό Ποιητικό αἰσθητήριο». Αἰσθητήριο σπανιότατο και

πὸ μόναχα ἐλάχιστοι στὸν κόσμον θά δικαιούντανε νὰ καυχηθοῦν πὼς ἔχουν προικιστεῖ μ' αὐτό. Και πὸς χωρὶς αὐτό, ἡ ἔρευνα κ' ἡ ἀνάλυση τοῦ Γλωσσικοῦ Ποιητικοῦ Φαινομένου ἑνὸς Λαοῦ, ὀδηγεῖ ἀπ' εὐθείας και χωρὶς περιστροφές (ἀρχίζοντας ἀπὸ τις Ἀριστοτελικές κατηγορίες και προχωρώντας ὡς τις ὕστερες Λογιστικὲς συνέπειες) στὸ βάραθρον τοῦ Σχολαστικισμοῦ.

Ἄλλὰ, χωρὶς αμφιβολία, ἐκεῖ πὸς ἡ ζωντανὴ ἀνάγκη τοῦ σπανιότατου αὐτοῦ αἰσθητηρίου ἢ κριτηρίου, ἀποκαλύπτεται σ' ἀκέρια της τὴν ἔνταση, εἶναι στὸ «συνταχτικό» κεφάλαιο μιᾶς Γλώσσας, γιατί ἀνάμεσα ἀπὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιο ἴφανερόνεται ὀλόκληρη ἡ πηγαία κίνηση τῆς ἴδιας γλωσσικῆς ψυχῆς ἑνὸς Λαοῦ.

Και τέτοιο αἰσθητήριο δὲν μπορεῖ νὰ τῶχει παρὰ ἕνα «ἅγιος», πὸς νὰ εὐχρηστανε και «καλλιτέχνης». Ἀκριβὼς αὐτὸ πὸς ταν ὁ Τζαρτζάνος. Ἀληθινὸς μπροστὰ στὸ Ἔργο του ἀσκητῆς, ζώντας διαρκῶς σπανιότατα κι' ἀθώρητα, γονατιστὸς σχεδόν, στὸ τελευταῖο περιθώριο τῆς μεγάλης προσπάθειάς του. Και πὸς γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀκριβὼς, μᾶς ἄφησε μετὰ τὸ θάνατό του, ἕνα θάνατο πὸς ἐπικράνε βαθειὰ ὄσους τὸν ἐγνώρισαν και τὸν ἀγάπησαν — κ' εἶμαι κ' ἐγὼ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους — ἕνα ἀθάνατο Ἔργο, τὸ Συνταχτικό του.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ *

Ἀγαπητὲ φίλε και συνάδελφε. — Ἐκ μέρους τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, τῆς ὁποίας ὕπηρες ἐκλεκτὸν μέλος, σοῦ ἀπευθύνω τὸ ὕστατον χαιρε.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Ἀχιλλέα Τζαρτζάνον πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἄνθρωπον. Ἀπὸ πτωχὴν οἰκογένειαν προερχόμενος ἀνέπτυξε πρῶτα τὰ μεγάλα χαρίσματα τοῦ νέου Ἑλληνοῦ, τὴν οἰκογενειακὴν ἀλληλεγγύην και αὐτοθυσίαν, ἡ ὁποία συχνά, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν Τζαρτζάνου, φθάνει εἰς βαθμὸν συγκινητικόν.

* Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου ἀπὸ τὸν πρόεδρον τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας κ. Κ. Ἀμαντο.

Ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὰ πρὸς ἀδελφὰς καθήκοντά του ἀφωσιώθη εἰς τὰ ἔργα του τὰ ἐκπαιδευτικά και ἐπιστημονικά. Τὸ περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ζῶμεν οἱ ἐπιστήμονες τῶν μικρῶν χωρῶν, εἶναι και αὐτὸ μικρὸν και μικρολόγον και δὲν βοηθεῖ, ἀλλὰ συνήθως παρεμβάλλει ἐμπόδια εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ διδασκάλου, τοῦ ἐπιστήμονος. Μόνον οἱ ἐκλεκτότεροι κατορθώνουν νὰ ὑπερνικήσουν τὰς δυσκολίας τοῦ περιβάλλοντος δι' ἐπιμόνου πάντοτε ἐργασίας, και νὰ γίνουν περαιτέρω ὀδηγοί. Ἀνήκεις, ἀγαπητὲ φίλε, εἰς τοὺς ὀλίγους ἐκλεκτοὺς διδασκάλους και ἐπιστήμονας, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ και τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἐδίδαξαν τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν και τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα

μέ ηρωισμόν και αυτοθυσίαν και άνεδείχθησαν παιδαγωγοί ισάξιοι τών καλύτερων ξένων. "Αν οι ξένοι είναι γνωστότεροι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τήν διαφήμισιν ποῦ κάμνουν αἱ μεγάλαί χῶραι. "Ισως δέν ἔχομεν πολλοὺς ἀλλ' ἔχομεν πάντως μεγάλους διδασκάλους καί εἰς τούτους ἀνήκει καί ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος. "Όταν ἀκόμη νέος καθηγητὴς ἐδίδασκα εἰς ἐπαρχίαν τοῦ τότε ἔξω ἑλληνισμοῦ, ἤκουα τήν λαμπρὰν φήμην τοῦ Τζαρτζάνου ὡς διδασκάλου ἀπὸ μαθητὰς του. Δέν ὑπῆρξαν πολλαὶ προαγωγαὶ εἰς τήν ἀνωτάτην ἱεραρχίαν τῆς Ἐκπαιδευσεως, εἰς τήν θέσιν Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου, δικαιότεραι καί ὠφελιμώτεραι τῆς τοῦ Τζαρτζάνου. "Όρθιος τὸν νοῦν καί τὸ σῶμα ὁ Τζάρτζανος ὡς ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος, ἤρεμος καί γαλήνιος ἔνεκα τῆς ἐσωτερικῆς του εὐσυνειδησίας καί δικαιοσύνης, μὲ εὐρύτητα ἀντιλήψεως ἀπέβη ὠφελιμώτατος εἰς τὸν Ἐκπαιδευτικὸν Κλάδον.

Ἀνήσυχον πνεῦμα ὁ Τζάρτζανος, δέν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τήν ἐπιστήμην. Δέν θὰ ὀμιλήσω ἐδῶ περὶ τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν μελετῶν του, οὔτε περὶ τῶν εὐμεθόδων διδακτικῶν βιβλίων του.

Περὶ αὐτῶν θὰ γίνῃ ἐκτενὴς λόγος ἀπὸ ἀρμοδίου κριτὰς εἰς τὸν κατάλληλον τόπον καί χρόνον. Δέν δύναμαι ὁμῶς νὰ μὴ ἀναφέρω τὸ μέγα ἔργον του περὶ τῆς νεοελληνικῆς συντάξεως, τὸ ὁποῖον τὸν πλησιάζει εἰς τοὺς μεγάλους ἐρευνητὰς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Πρῶτος ὁ Τζάρτζανος ἠσχολήθη λεπτομερῶς μὲ τήν νεοελληνικὴν σύνταξιν — προηγουμένως ὀλίγα πράγματα εἶχαν γραφῆ περὶ αὐτῆς — καί μὲ τήν λεπτότητα τοῦ πνεύματός του ἠδυνήθη ἐπιτυχῶς νὰ συγκρίνῃ ἀρχαίαν καί νεωτέραν σύνταξιν καί νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν πλοῦτον τῶν νεοελληνικῶν συντακτικῶν φαινομένων. Ἠγάπησε τὸ μεγαλύτερον τοῦτο ἔργον του ὡς τὰ παιδιὰ του καί ἔφυγε πικραμένος διότι δέν ἐπρόφθασε νὰ ἐπιστατήσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐκτύπωσίν του ὀλόκληρον. Δέν ὑπάρχει ὁμῶς φόβος περὶ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐπεβλήθη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκτίμησιν.

Ἰπῆρες, ἀγαπητὲ φίλε, κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, κόσμημα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Τζάρτζανε χρηστὲ χαίρε. Αἰωνία σου ἡ μνήμη.

K. AMANTOS

ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Δέν εἶμαι εἰδικὸς γιὰ νὰ ἀναλύσω τεχνικὰ τὴν ἐργασία τοῦ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανου. Ἀλλὰ πῶς ἐχάσαμε ἕναν ἀπὸ τοὺς λίγους ἐκλεκτοὺς φιλολόγους ποῦ πρόσφεραν μιὰ μεγάλη ὑπηρεσία στὴν πατρίδα τους, αὐτὸ μπορῶ νὰ τὸ βεβαιώσω.

Θὰ ἔλεγα ἀκόμη ὅτι ὁ Τζάρτζανος ἔχει ἕναν ἰδιαιτερό δεσμό μὲ τὴ λογοτεχνικὴ γενιὰ ποῦ ὠρίμασε καί ἀρχισε νὰ γράφει στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου. Ἡ ἐπιστημονικὴ του ἐργασία συγγενεῦει, καθῶς νομίζω, χαρακτηριστικὰ μὲ τὶς γλωσσικὲς ἀναζητήσεις ὀρισμένων λογοτεχνῶν τῆς γενιᾶς ἐκείνης.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα ὡς τὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ἡ καλλιέργεια τῆς κοινῆς δημοτικῆς στρέφεται, κατὰ πρῶτο λόγο, πρὸς τὴ γραμματικὴ καί τὸ τυπικόν. Τὸ πρῶτο ζήτημα εἶταν ποιῆς λέξεις θὰ γράφουμε καί μὲ ποιὰ φθογγολογικὴ μορφή θὰ παρουσιάζουμε αὐτὲς τὶς λέξεις. Ἡ προσπάθεια πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση εἶταν τόσο μεγάλη ποῦ τὰ ζητήματα τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς φράσεως (χρησιμοποιοῦ σκόπιμα ἕναν ὄρο γενικόν) δὲ μοιάζουν νὰ ἀπασχολοῦν πάρα πολὺ τοὺς λογίους. Στὴν ἠρωικὴ περίοδο τοῦ δημοτικισμοῦ (ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Ψυχάρη περίπου) οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἔκφραση, μοιάζουν μαγνητισμένοι ἀπὸ

τὸ χρῶμα καί τὴ ζωηράδα τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Εἶταν φυσικόν, ἀφοῦ μόλις εἶχαν ἀφήσει τὰ ἄχρωμα δωμάτια τῆς καθαρεύουσας. Σὰν τὸν ἀρρωστο, ποῦ ὕστερα ἀπὸ χρόνια βγαίνει γιὰ πρώτη φορά στὸ ὑπαίθρο, ἔβλεπαν παντοῦ τὴ γραφικότητα. Στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου ἀρχίζουν νὰ γίνονται αἰσθητὲς ἄλλες ἀνάγκες. Πολὺ συνειδητὰ κάποτε καί κάποτε μισοσυνειδητὰ παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἀκρίβειας. Σ' αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ἦρθε νομίζω ν' ἀνταποκριθεῖ, μὲ τὸν τρόπο του, ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος. Μολονότι ἄλλης ἡλικίας, εἶταν, αἰσθάνομαι, ἕνας ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔγραψε τὸ πρῶτο Συντακτικόν τῆς δημοτικῆς. Καί συλλογίζομαι μὲ ἀρκετὴ πίκρα πῶς ἂν δέν εἶχε τὴν τύχην νὰ γίνῃ φθισικὸς ἀπὸ ὑπερκόπωση καί πῶς ἂν δὲ βρισκόνταν οἱ συγγενεῖς ποῦ τὸν ἔστειλαν νὰ περάσει τὶς ὑποχρεωτικὲς διακοπὲς τῆς θεραπείας του στὴν Ἑλβετία, ἴσως νὰ μὴν εἶχε πραγματοποιηθεῖ κι' αὐτὴ ἡ ἀνεκτίμητη ἐργασία.

Ἐγὼ κάπου διαβάσει πῶς οἱ κάτοικοι, δὲ θυμοῦμαι ποιᾶς χώρας, μισοῦν τόσο πολὺ τὴ βλάστηση, ποῦ μόλις ξεμυτίσει τὸ παραμικρὸ πράσινο φύλλο, τρέχουν ἀμέσως νὰ τὸ ξολοθρέψουν. Θυμοῦμαι πάντα αὐτὴ τὴν εἰκόνα ὅταν συλλογίζομαι τὴ σημερινὴ γλωσσική